

Natuurklanken

april - mei - juni 2026 nummer 2

Colofon

Wat doen wij

KNNV Epe-Heerde is een actieve vereniging. Naast ontspanning doen we inventarisaties van flora en fauna, gegevens die de landelijke databanken voorzien van nuttige informatie in ons werkgebied. Op het gebied van natuurbescherming houden we de ontwikkelingen in de regio bij en geven we advies en commentaar in het belang van de natuur.

Over Natuurklanken

Natuurklanken is het afdelingsblad van de Koninklijke Nederlandse Natuurvereniging (KNNV), afdeling Epe-Heerde. Het wordt verspreid onder de leden en verschijnt vier maal per jaar.

Coördinatie bezorging

Willie van Eldert

Contact onjuiste of gewijzigde adressering:
ledenadministratie@epe-heerde.knnv.nl

Redactie en digitale kopij

Joke van Litsenburg, Herwin Looman
Kopij naar: redactie@epe-heerde.knnv.nl
Sluitingsdatum kopij volgende Natuurklanken:
1 juni 2026.
Voor het aanleveren van foto's: zie de informatie op de website.

Contributie en lidmaatschap

Leden € 35,00 per jaar
Huisgenootleden en jongeren € 15,00 per jaar
Leden van andere KNNV afdelingen € 15,00 per jaar
Contributie betalingen steeds vóór 1 juli naar:
Rabobank IBAN: NL69RABO0101.219.865 t.n.v.
penningmeester KNNV afd. Epe-Heerde, Weteringdijk
47, 8166 KS Emst

IJsvogel - Foto Jenneke Kamphuis

Bestuur

Voorzitter: Harry Rijken
voorzitter@epe-heerde.knnv.nl
Secretaris: Eelco Bakker
secretaris@epe-heerde.knnv.nl
Penningmeester: Ron Roovers
0578-755163 - penningmeester@epe-heerde.knnv.nl
Algemeen lid: Wim Oosterloo (contactpersoon
natuurbescherming)
06-53322836 - wimoosterloo@epe-heerde.knnv.nl
Algemeen lid: Erwin Reinhard
erwin.reinhard@epe-heerde.knnv.nl

Ledenadministratie

Henk Dirkzwager
ledenadministratie@epe-heerde.knnv.nl

Website

landelijk: www.knnv.nl
afdeling: epe-heerde.knnv.nl
Webmaster: Herman Snoek
0578-613647 - info@epe-heerde.knnv.nl

Social media

Instagram: @KNNVEpeHeerde

Contactpersoon werkgroepen

Planten: Egbert de Boer

Paddenstoelen: Herman Snoek
info@epe-heerde.knnv.nl
Insecten: Gerard Plat
insecten@epe-heerde.knnv.nl
Geologie en Landschap: Tjada Amsterdam
geologie-landschap@epe-heerde.knnv.nl
Mossen: Mariet van Gelder
mossen@epe-heerde.knnv.nl
Vogels: Matthijs Bootsma
vogels@epe-heerde.knnv.nl
Zoogdieren: Frans Bosch
zoogdieren@epe-heerde.knnv.nl
Reptielen en Amfibieën: Erik Drent
reptielen@epe-heerde.knnv.nl

Natuurpadcommissie

Tjada Amsterdam, Margriet Maan

Tuinambassadeur

(Elly ter Stege): Vacature

Overleden d.d. 29-01-2026
Lita Keuskamp

Voorblad: Gewone pad/ **Foto** Willie van Eldert
Achterblad: Peervormige stuifzwam/ **Foto** Herman Snoek

Inhoud

Stuurpraat	4
Paddentrek	5
Excursie Harderbos	8
Rapport Flora en Fauna van twee Vitens terreinen (2024)	8
Mini vogelcursus KNNV Epe-Heerde	9
Winterse januari 2026	9
Jaar van de Steenuil	11
Natuurpad	11
Vogels in Natuur en Cultuur	12
Onbekend ? (11)	16
Het grote sprookjesboek	17
Presentatie rapport Renderklippen 2025	17
Wandelen met Wim	18
Verslag Vogelreis Oder-Warta	19
Een Otter op de wildcamera	19

Van de Redactie

Na jarenlang deel uit te hebben gemaakt van ons redactieteam, hebben wij afscheid moeten nemen van Lita Keuskamp. Zij overleed op 29 januari 2026. We hebben Lita leren kennen als enthousiast natuurliefhebber, die zeer betrokken en actief was in onze vereniging. Bij het tot stand komen van de Natuurklanken was zij zeer punctueel wat betreft de tekstuele inhoud en ook nadat het haar meer moeite ging kosten bleef zij haar steentje bijdragen. Zij heeft hierdoor mede vorm gegeven aan de huidige verschijningsvorm van Natuurklanken. We hebben plezierige herinneringen aan haar en zullen haar missen.

Joke en Herwin

Europese bever (*Castor fiber*), 28 februari 2026, Veessen - Welsumerwaard noord. *Foto Matthijs Bootsma*

Stuurpraat

Trek!

Terwijl ik deze Stuurpraat schrijf is het voorjaar eindelijk losgebarsten. De natuur wint iedere dag aan kleur, onze werkgroepen hebben plannen gemaakt voor allerlei activiteiten in het komende seizoen en onze leden trekken er weer op uit, al dan niet in werkgroepverband. We hebben er weer zin in! En we genieten net als voorgaande jaren van al het moois dat de natuur ons te bieden heeft.

Wie er ook (ineens!) zin in hebben zijn de padden en andere amfibieën. Als de winterkou voorbij is en de temperatuur naar de dubbele cijfers gaat, trekken die er massaal op uit om hun waterleven weer op te pakken en (daar) voor nageslacht te zorgen. Ook in ons werkgebied doen ze dat in groten getale, bijvoorbeeld bij de Vitens-vijvers op de hoek van de Dellenweg en de Ossenweg.

Vorig jaar liep dat – in ieder geval aan het begin – uit op een slagveld, want om bij hun geliefde wateren te komen moeten de salamanders en padden eerst de weg oversteken, en dat doen ze niet al te snel, dus onderweg sneuvelen ze bij bosjes. Tjada heeft toen nog een groepje vrijwilligers weten te mobiliseren om te redden wat er te redden viel, maar voor volgende jaren vroeg dat om een betere aanpak!

Ook daarvoor heeft Tjada zich weer opgeworpen, en hoe! Allereerst was er nu stevig overleg met de terreinbeheerders (Gemeente Epe en Vitens): die waren aan de bak om maatregelen te nemen. Dat heeft vorm gekregen door circa 800 m scherm met daarlangs een heel aantal ingegraven emmers. Zo kunnen de dieren niet zomaar de weg op en worden ze langs de schermen verzameld. In korte tijd is er ook een ploeg van zeker 30 vrijwilligers gemobiliseerd, die bij toerbeurt de salamanders en padden (en her en der ook nog wat kikkers) twee keer per dag netjes de weg overzetten, waarna het spul weer verder op pad kan richting water.

Volgens de laatste 'padden update' die Tjada ook nog regelmatig schrijft, zijn er (op 9 maart) al ruim 12.500 overgezet!

Dat is nog eens natuurbescherming in de meest praktische zin van het woord. En mooi dat een flink aantal KNNV-ers daaraan meehelpt. En dat onder de bezielende leiding van Tjada. Haar komt alle lof en dank toe voor deze mooie actie!

Ik hoop dat een actie als deze voor jullie net zo inspirerend is als voor mij, om ook dit seizoen weer te genieten van alles wat de natuur te bieden heeft, en om de handen uit de mouwen te steken als we de natuur een handje moeten helpen, in welke vorm dan ook.

Natuurbeleving, natuurstudie, natuurbescherming en natuureducatie, daar staan we met z'n allen voor!

Harry Rijken, Voorzitter

Emmers met padden, salamanders en kikkers, klaar voor transport naar de overkant - Foto's Herman Snoek

Vorig jaar werden duizenden padden doodgereden die op weg waren naar de infiltratievijvers van Vitens.

Dit jaar heeft Bosbeheer Epe langs de Dellenweg en Osssenweg 850 meter paddenscherm geplaatst en 41 emmers ingegraven om te voorkomen dat de dieren op hun route worden doodgereden.

Meer dan dertig vrijwilligers (het paddenteam) zetten zich in om Gewone padden (*Bufo bufo*), Bruine kikkers (*Rana temporaria*), groene kikkers (complex geslacht *Pelophylax*) en Kleine watersalamanders (*Lissotriton vulgaris*) veilig over de Dellenweg en Osssenweg in Epe te zetten.

Nauw betrokken

KNNV Epe-Heerde is nauw betrokken bij deze overzetactie. De afdeling stuurt alle vrijwilligers aan die elke ochtend en avond hun ronde doen langs de schermen en ingegraven emmers. Op padden.nu staat de exacte route op een kaart en wordt per dag het aantal overgezette padden nauwkeurig bijgehouden.

Paddenscherm aan de Osssenweg

Padden

Padden zijn koudbloedig. Bij té lage temperaturen blijven de middelgrote tot plompe padden met relatief grote kop en brede en ronde snuit, passief. Hun warmte-energie halen ze uit de zon en verwarmde oppervlakken van hout, steen en zand. Op zéér hete dagen zoeken de meesten schaduw.

Tijdens de voortplanting leven de carnivoren in allerlei typen zoet water. Een 'ideale' voortplantingsplek heeft stilstaand, matig voedselrijk water dat rijk is aan fyto- en zoöplankton en arm aan vissen. Bovendien is het schaduwrijke en zonnige water ondiep met ondergedoken waterplanten, glooiende taluds en rijke oevervegetatie. Vitens infiltratievijvers, poelen, wijerds en weteringen voldoen aan deze eisen en liggen in een structuurrijk mozaïeklandschap. Kruidenrijke zomen bieden schuilplekken voor een winterslaap.

De handen uit de mouwen

Geef voorrang. Stop. Paddentrek. Duidelijker kan dit waarschuwingsbord niet zijn. In het vroege voorjaar komen Gewone padden in heel Nederland uit hun winterslaapverblijven. Moeder aarde. Houtstapels. Omgevallen bomen. Massaal trekken de nachtactieve dieren met droge, wrattige huid, oranje iris en spleetvormige horizontale oogpupillen naar

hun voortplantingswateren. De grijs- tot geel- en roodbruine rugkleuren camoufleren en beschermen. Als de temperatuur plotseling daalt en het té koud wordt stoppen ze met lopen. Verbergen zich onder een steen, stronk of opgewipte stoeptegel. Wachten op hogere temperaturen. Omdat een ideale combinatie van milde temperatuur (gemiddeld 10°C) en hoge luchtvochtigheid slechts sporadisch voorkomt, verloopt de volksverhuizing regelmatig met horten en stoten. In tijd niet lineair. De barre tocht duurt van enkele dagen tot een paar weken. In route zo recht mogelijk. Afwijken van vaste routes lukt padden niet. Hun geboortewater is heilig en trekt. Tijdens de massale exodus gunnen ze zich amper de tijd om te eten. De trekroutes in stedelijke gebieden zijn vol hindernissen met stoepranden, tuinmuurtjes, schuttingen, waterputten, té snelle auto's en fatbikes.

Auto's vormen vooral een groot gevaar bij de trekroute naar de Vitensvijvers.

Aan de ene kant vormt de homo sapiens een groot gevaar. Leefgebieden verdrogen door opwarming van de aarde en excessief watergebruik. Daardoor bloeien er minder planten en neemt het aantal insecten af. Voedselgebrek voor amfibieën is een van de gevolgen. Verder zorgt bouwen-bouwen-bouwen voor krimp van geschikte leefgebieden. Toename van stikstof. Intensivering van verkeer. Meer straat- en trottoirkolken en kelderkoekoeken waarin jaarlijks bijna een miljoen amfibieën belanden.

Aan de andere kant steken vele vrijwilligers de handen uit de mouwen. Zonder hulp lukt het amfibieën niet om veilig over te steken of uit de vele regenwaterafvoerputten te komen. Via een speciaal ontworpen en uitgeteste amfibieëntrap kunnen ze wel uit de kolken klauteren. De duurzame en eenvoudig te monteren hoekprofielstrip is bestand tegen onderhoudswerkzaamheden met kolkenzuigers en belemmert de waterafvoerende capaciteit niet.

Paddenrapers

Paddenrapers maken sjablonen van polypropyleen. Spuiten witte 'Paddentrek' markeringen op asfalt. Helpen trage stoeten met het oversteken van drukke straten. Vangen glibberige solisten en dubbeldekkers. Zetten ze in een emmer. Brengen ze naar de overkant.

Gemeenten ondersteunen met materiaal. Bouwen tunnels. Plaatsen netten en verkeersborden bij oversteekplaatsen. De dierenbescherming verstrekt fluoriserende veiligheidshesjes en zaklampen.

Bosbeheer Epe plaatst paddenschermen en heeft 41 emmers ingegraven (foto) om te voorkomen dat de dieren op hun route worden doodgereden.

Padden die ongeschonden in Vitensvijvers, wijerd of op een andere paarplek aankomen nemen een frisse duik. Mannen (max. 9 cm) zijn kleiner dan vrouwen (max. 11 cm). Met copulatieborstels of paringskussens (eeltachtige verdikkingen op vingers), klemmen ze zich stevig vast aan vrouwen (amplex). Eén vrouw torst doorgaans één man op haar rug. Soms twee. Niet omgekeerd. Samen zwemmen en roeien ze verder. Ondanks de forse zwemvliezen zijn het geen goede zwemmers. Als de vermoeidheid toeslaat houdt het vrouwtje de poten stil. Zakt even met haar achterwerk naar de bodem en begint weer te bewegen. De soort in stand houden. Dat is de taak op deze aarde. Voortplanting. Niets meer. Niets minder.

De bevruchting vindt uitwendig plaats. Op het moment van ei-afzetten lozen mannen hun zaad. Een eisnoer kan 5-8 mm dik en 3-5 meter lang worden en wikkelt zich om onderwater-structuren. Bevat dubbele rijen eitjes naast elkaar. De aantallen zijn enorm: 2.000 tot 6.000 eieren. Deze evolutionaire getalsstrategie calculeert enorme verliezen. Slechts een deel overleeft. De zwarte giftige larven leven aanvankelijk in dichte scholen.

Later gaan de donder- of dikkopjes solitair verder. Eerst ontwikkelen de achterpoten zich. Daarna de voorpoten. Uitwendige kieuwen verdwijnen. Van mei tot uiterlijk begin juli ontstaat het fenomeen 'paddenregen'. De kleine net gemetamorfoseerde jongen komen massaal aan land. Bij gevaar nemen de jongen een dreighouding aan. Ze blazen zich op en gaan omhoog gericht op de poten staan met de kopjes naar beneden en grote paratoïden naar voren. Paratoïden zijn grote gepaarde klieren achter de ogen op de kop en de nek van veel amfibieën. Uit de paratoïden kan een witte, bittere vloeistof komen.

Volwassen padden kunnen in de vrije natuur 12 jaar oud worden. In gevangenschap kunnen ze een veel hogere leeftijd bereiken tot wel 36 jaar.

Afbeeldingen padden.nu, hoekprofieltrap en sjabloon: Ravon.nl/amfibieen

Literatuur

Ton Stumpel en Henk Strijbosch (5e druk 2022). Veldgids Amfibieën en reptielen. KNNV Uitgeverij Zeist.

Op zoek naar kelkzwammen; dit is al een aantal jaren een vast onderdeel van de werkgroep paddenstoelen. In februari nota bene, een niet erg voor de handliggend moment voor de werkgroep om op pad te gaan, maar voor kelkzwammen is dit de beste tijd. De Rode kelkzwam kan goed tegen kou en vorst, is meestal rond januari te vinden en heeft een voorkeur voor een vochtige omgeving. Vanwege het zeldzame voorkomen staat deze op de Rode Lijst van bedreigde paddenstoelen in Nederland.

Het begin van de dag (22 febr.) zag er niet heel aantrekkelijk uit, de regen kwam met bakken uit de lucht. Het mocht de pret niet drukken: een tiental leden verscheen op de afgesproken plaats: het Harderbos in Biddinghuizen. En dit werd beloond! Op het moment dat we uit de auto stapten stopte het met regenen en bleef het de rest van de middag droog.

Het was niet moeilijk om de eerste kelkzwammen te vinden; net als in voorgaande jaren werden de eerste Rode kelkzwammen al zichtbaar voor het verlaten van de parkeerplaats. In aantal minder dan in voorgaande jaren, maar dit werd ruimschoots gecompenseerd door o.a. grote hoeveelheden Echt judasoor en Viltig judasoor. Opvallend waren ook de Peervormige stuifzwammen (foto achterblad) in grote groepen.

De felrode kleur in een verder nogal desolaat landschap is een prachtige gezicht. De vondst van nog vele andere soorten hierbij maakte deze excursie bijzonder geslaagd!

▲ Echt judasoor

► Viltig judasoor

Rapport Flora en Fauna van twee Vitens terreinen (2024)

Binnen de KNNV Epe-Heerde is het traditie om eens in de twee tot zes jaar met alle werkgroepen een (natuur)gebied te inventariseren en hierover een rapport samen te stellen.

In 2024 is de keuze gevallen op twee terreinen van Vitens in de gemeente Epe, waarover nu een uitgebreid rapport is verschenen.

De meeste werkgroepen hebben hieraan meegewerkt. In het rapport zijn naast de uitgebreide beschrijvingen ook aanbevelingen opgenomen voor het beheer van de beide gebieden. Het rapport is te lezen in de kennisbank op de website.

Goed begin van het nieuwe jaar

Het jaar werd gestart met een gezellige nieuwjaarsreceptie in de kantine van SV Wissel in Epe. Jammer genoeg moest de wandeling die hier traditiegetrouw aan voorafgaat, worden afgezegd vanwege de weersomstandigheden.

Harry Rijken, onze voorzitter, gaf een terugblik op het oude jaar, met een vooruitzicht naar 2026.

Veel activiteiten zijn er geweest en zullen worden voortgezet in 2026, met o.a. het project Vosbergen, waarvoor een aantal werkgroepen al een planning hebben gemaakt, bijvoorbeeld de nieuwe werkgroep Reptielen en Amfibieën met de paddentrek.

Mini-vogelcursus KNNV Epe-Heerde

Grote bonte specht - Foto Matthijs Bootsma

Je kent het vast wel. Je kijkt uit het raam of loopt ergens buiten en je ziet of hoort een vogel. Maar welke vogel is het nu eigenlijk? Je hebt hem al vaker gezien en eigenlijk wil je er wel een naam bij en er meer over weten. De vogelwerkgroep van KNNV Epe-Heerde organiseert een mini-vogelcursus in Epe/Heerde.

Het doel is om de meest gangbare vogels in de omgeving te leren kennen. De cursus bestaat uit een theorieavond op donderdag 16 april van 19.30 tot 21.30 uur in het Kulturhus Epe. Aan de hand van foto's, filmpjes en mondelinge uitleg leer je de vogels uit de omgeving kennen, hoor je wat over hun gedrag, voedselkeuze en hun

specifieke biotoop. Vogelgeluiden, vogel-apps, vogelgidsen, verrekijkers en vogelrijke tuin zullen ook zeker aan de orde komen. Op zaterdag 18 april van 6.30 tot 9.00 uur, wordt de cursus voortgezet met een vroege vogelexcursie onder leiding van ervaren vogelaars van de werkgroep. Deze excursie vindt plaats op landgoed Vosbergen in Heerde.

Je kunt je voor deze cursus opgeven door voor 5 april een mail te sturen naar: vogels@epe-heerde.knnv.nl. Graag hierbij naam, telefoonnummer en woonplaats vermelden. De kosten voor de cursus zijn 10 euro, dit is inclusief koffie/thee tijdens de cursusavond. Na je aanmelding ontvang je via de mail verdere informatie.

Winterse januari 2026

Foto's Matthijs Bootsma en Jenneke Kamphuis

Op het moment van verschijnen van deze Natuurklanken hebben we al weer geruime tijd van een vroeg voorjaar kunnen genieten en lijkt het winterse weer al weer lang achter ons. Nog niet zo lang geleden was dit wel anders.

Niet iedereen liet zich er van weerhouden om toch de natuur in te trekken.

Hier een impressie van hoe de natuur eruitzag in de maand januari.

Ree - Foto Matthijs Bootsma >

Keep

Kolgans

Waterhoen

Toendrarietgans

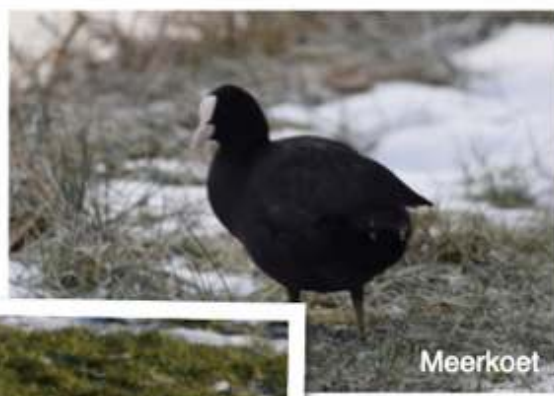
Wilde zwaan

Vink

Koolmees

Meerkoet

Roodhalsgans

Kleine zwaan

Zwarte mees

Jaar van de steenuil

De Steenuil wordt steeds minder gezien. Daarom hebben Sovon, Vogelbescherming Nederland en steenuilenwerkgroep Stone het jaar 2026 uitgeroepen tot 'Jaar van de Steenuil'.

De vogelwerkgroep van KNNV Epe-Heerde heeft besloten om dit jaar in de gemeenten Epe en Heerde de Steenuil te gaan tellen om zo een beeld te krijgen van het aantal in deze gemeenten. Voor de telling gaan vrijwilligers in de periode van februari tot mei, in de avonduren of vroege ochtend op pad.

Voor meer informatie: vogels@epe-heerde.knnv.nl

Natuurpad

Tekst & foto's Tjada Amsterdam

Tijdens een inloopbijeenkomst voor bewoners en belanghebbenden eind februari heeft de gemeente Heerde inzicht gegeven in de wijze waarop zij vormgeeft aan de recreatiezonering Veluwe. Daarmee is bekend geworden over welke paden het KNNV Natuurpad Heerde kan worden gelegd. Voor het KNNV Natuurpad Epe was dat al eerder bekend.

De recreatiezonering Veluwe is een concept van de provincie Gelderland. Van de gemeenten wordt verwacht dat zij maatregelen treffen die de Veluwse natuur beter beschermen. Eén van de maatregelen is het afsluiten van wegen en paden, zodat een minder fijnmazig netwerk ontstaat en er grotere bos- en heideterreinen ontstaan die niet meer doorsneden worden. De maatregel had gevolgen voor de beide natuurpaden van de KNNV. De routes zouden mogelijk verlegd moeten worden.

Het Eper natuurpad is inderdaad deels verlegd. Reden daarvoor was niet alleen de zoneringsmaatregel. Van de veranderingen is tevens gebruik gemaakt om de route in te korten. Het natuurpad Epe was eigenlijk te lang: dik 7 km in plaats van de gewenste 5 km. Door een lus door minder interessant bos eruit te halen is de lengte van de route teruggebracht. Daarentegen wordt het natuurpad Heerde iets langer. Met z'n 4,6 km was die route juist iets te kort. Daar komt nu een extra lusje bij. Beide routes blijven elkaar halverwege kruisen, zodat wandelaars die wat langer willen lopen de beide natuurpaden in één keer kunnen lopen.

Routebureau Veluwe begint binnenkort in Epe met de plaatsen van de nieuwe routepalen. Als ook in Heerde de wandelroutes (ook de paaltjesroutes) zijn vastgelegd, volgen de nieuwe routeaanduidingen in de gemeente Heerde. In verband met de broedtijd moet dat voor 15 maart gebeuren.

Samenvatting

Vogels vormen al eeuwen een innig weefwerk in natuur en cultuur. Kunst en wetenschap tonen hoe wij telkens op andere manieren naar vogels kijken en hoe verstrengeld onze relatie met vogels en natuur is. Wij vormen natuur en cultuur en natuur en cultuur vormen ons.

Inleiding

Bij de Grieken speelt mythologie een grote rol. Griekse vazen, waterkruiken en aardewerk zijn oorspronkelijk niet beschilderd. Vanaf de 6e eeuw v. Chr. ontstaat de zwart- en vervolgens roodfigurige stijl om amfora's te decoreren met voorwerpen, figuren, lijnen, vlakken, levensechte en fantasievogels.

In Icarus' leven spelen vogels ook een voorname rol. Hij zit gevangen op het eiland Kreta maar wil ontsnappen naar het vaste land. Via het water met een boot lukt niet. Alle havens worden streng bewaakt. Dan maar net als een vogel vliegen en via de lucht naar de vrijheid vluchten. Ondanks waarschuwingen van zijn vader Daedalus vliegt hij hoger en hoger. Des te dichterbij de zon komt, des te warmer hij wordt. De was waarmee de vleugels aan zijn armen en rug zijn vastgeplakt smelt. De overmoedige zoon valt te pletter. Dit verhaal is vaak in beeld gebracht o.a. door Henri Matisse (1869-1954). De boodschap 'hoogmoed komt voor de val' leeft voort. In Villa Romana del Casale op Sicilië staat een Romeinse villa uit circa 300 na Chr. De Italiaans versierde vloeren en wandtegels vol decoratieve en folkloristische vogelafbeeldingen zijn goed geconserveerd en vandaag de dag nog te bezichtigen. Hopi Indianen tooien zich met vogelveren vol symbolische krachten waardoor zij zich extra sterk voelen.

Middeleeuwen

In de Middeleeuwen worden vogels 'naar de natuur' en 'naar de geest' in beeld gebracht. 'Naar de natuur' betekent een vogel levensecht schilderen. Wereldwijd zijn er heel wat vogels geschoten, in kooien opgesloten en opgezet om als voorbeeld te dienen. 'Naar de geest' is vogels met fantasie en gevoel weergeven. Jeroen Bosch (ca. 1450-1516) gebruikt in de Tuin der lusten laat-middeleeuwse beeldtaal en mengt 'naar de natuur' en 'naar de geest'. Het doek hangt in het Prado in Madrid. Eeuwen later heeft Cornelis Corneille (1922-2010) van de COBRA-groep lak aan de realiteit en schildert niet bestaande vogels op kleurrijke, soms bijna kinderlijke wijze.

Wunderkammer

In Wunderkammer of Rariteitenkabinetten zijn vogels uit alle windstreken en werelddelen verzameld. Wunderkammer zijn de voorbodes van onze huidige musea. Naast vogels vullen insecten, zoogdieren, schelpen, reptielen, amfibieën en andere naturalia de Wunderkammer-ruimtes.

Onze huidige musea zijn gespecialiseerd in modern, natuurhistorisch, volkenkundig, nautisch, glas, zilver etc.

Wetenschappers in de Wunderkammer-periode zijn generalisten en bestuderen alles wat in de natuur voorkomt. Huidige wetenschappers zijn vooral specialisten. Theunis Piersma bestudeert trekvogels, Kanoetstrandlopers, Grutto's en Lepelaars.

15e eeuw: Boekdruk- en Prentdrukkunst

Door de opkomst van de boek- en prentdrukkunst in de 15e eeuw wordt het steeds gemakkelijker om woord en beeld ter lering en de vermaak af te drukken en te verspreiden. Ten noorden van de Alpen maakt de Duitse kunstschilder, kunsttheoreticus en humanist Albrecht Dürer (1471-1528) houtsneden en kopergravures. Hij vertegenwoordigt de Noordelijke Renaissance. De Zuidelijke Renaissance, ten zuiden van de Alpen, heeft de Italiaanse natuuronderzoeker en wetenschapper Ulisse Aldrovandi (1522-1605) als vertegenwoordiger. Hij maakt

een begin met Natuurlijke Historie en ordent planten, dieren en mineralen, en groepeerde vogels aan de hand van voedsel, gedrag en leefgebied.

‘De veranderende kijk op vogels in de kunst’.

dr. D. Roger Lederer beschrijft in zijn boek ‘De veranderende kijk op vogels in de kunst’. Het lijvige werk is in tien tijdvakken ingedeeld. Ik behandel niet alle hoofdstukken en maak een hink-stap-sprong door de tijd.

In de Wunderkammer periode tekenen en schilderen kunstenaars levende of dode vogels na van voorbeelden en afbeeldingen in modellenboeken, en exemplaren in dierentuinen, volières of paleizen. Het streven om vogels levensecht weer te geven lukt niet altijd. Regelmatig zijn vogels misvormd, uitvergroot, kloppen proporties, verhoudingen, context, perspectief of kleuren niet. In toenemende mate worden vogels in hun habitat weergegeven naast romantische en niet realistische leefomgevingen die nog steeds op schilderijen te vinden zijn.

Carel Fabritius (1622-1654)

Deze leerling van Rembrandt schildert *Het puttertje* als huisdier in 1654. Tegenwoordig is het hebben van een Putter of Distelvink als huisdier ondenkbaar. Sinds 1896 behoort dit schilderij tot de collectie van het Mauritshuis in Den Haag.

Er is veel gespeculeerd over de bedoeling van Fabritius. De meeste kunsthistorici zijn het er over eens dat het schilderij in de traditie van de trompe-l'oeil, lichtval en perspectief valt, maar hoe het precies gefunctioneerd heeft en in welke context het is opgesteld, blijft, ook na uitputtende technische analyses, nog altijd een raadsel.

Aert Schouman 1710-1792

Schouman is van alle markten thuis. Kunstschilder, etser, aqua-

rellist, graveur, kopergraveur, glasgraveerder en beeldend kunstenaar. Hij woont in Dordrecht en is doorgedrongen tot de *upperten* en schildert luxe en dure wandtapijten met een romantische blik op het landleven, Bijbelse landschappen, mythologische figuren, portretten en volières in de enorme grote huizen van de aristocratie.

Hij schildert een exotische goudfazant uit China naast een parelhoen uit Zuid-Afrika wat een opmerkelijke combinatie is. Dominikanerwida's uit Zuid-Afrika combineert hij met cotinga's uit Midden- en Zuid-Amerika. Vogels zijn zonder, met of in een niet bestaande habitat té groot of té klein of in een wonderlijk verenkleed afgebeeld.

Voor de vorsten, geleerden, notabelen en rijke kooplieden vormt dit geen enkel bezwaar. Zij pronken met anderen veren en tonen hoe voornaam, rijk en welgesteld ze zijn.

De behoefte aan systematische vogelkennis groeit gestaag. Het waarnemen van vogels, aantekeningen maken, verzamelen van gegevens, namen geven, identificeren, determineren en taxonomisch beschrijven wordt steeds belangrijker. Analyses worden mondjesmaat gemaakt. Zodra het buiten tekenen en schilderen in combinatie met natuurwetenschappelijk onderzoek in beeld komt, verschijnen er veldgidsen. Langzaam richt de aandacht zich meer op de leefwijze en leefwereld van vogels. De natuur in zijn geheel krijgt meer aandacht.

John James Audubon (1785-1851)

The Birds of America is een kolossaal boek met het formaat van 100 x 70 cm. Aantal ingekleurde prenten: 435. Verkochte exemplaren: 250. Slechts 119 exemplaren rouleren nog. De rest kan als verloren worden beschouwd. Wat inhoud betreft zijn de meningen nogal verdeeld. Volgens vogelaars en ornithologen staan er fantasierijke 'nep' vogels in die nooit in de VS hebben geleefd. Sommige kunstliefhebbers zijn echter razend enthousiast over Audubons ambitieuze levenswerk. Anderen vragen zich af of het kunst of kitsch is? Realistisch of surrealistisch? Sommigen gruwen van de menselijke emoties die enkele vogels krijgen. Anderen prijzen de vroege wetenschapper Audubon de lucht in vanwege zijn lef en doorzettingsvermogen. Veilinghouders en handelaren zien er wel brood in. Het laatste verkochte exemplaar in 2010 bracht in Londen omgerekend 8,7 miljoen euro op. Audubon, Frans-Amerikaanse schrijver, natuuronderzoeker, ornitholoog, schilder en illustrator manipuleerde vogels voor dit levenswerk. Hij schoot Flamingo's dood en zette er één op. Toen hij merkte dat de hals té lang was voor zijn megalomane boek bedacht hij een Tom Poes-list. Bij construeerde met ijzerdraad een gebogen hals in een bijna onmogelijke pose zodat de hele Flamingo op het papierformaat paste.

Ondanks alle kritische noten, Audubon was slavenbezitter en -handelaar, ontwaakte via zijn boek, een besef van natuurwaarden. De in 1905 opgerichte National Audubon Society is een van de belangrijkste natuurbeschermingsorganisaties in de Verenigde Staten. De Audubon Society onderzoekt bijvoorbeeld de invloed van verlichting op routes van trekvogels. De onderzoekers monitoren o.a. de 11 september herdenking met een intens lichtspektakel en andere felverlichte wolkenkrabbers en andere gebouwen die de ergste hindernissen vormen. Voor trekvogels vormt licht een paradox. Enerzijds enorm aantrekkelijk, anderzijds een groot gevaar.

Roger Tory Peterson (1908-1996)

Over de hele wereld liggen musea vol met geprepareerde vogelvangst. De belangstelling voor het vogelleven neemt gestaag toe. De wetenschappelijke blik wint terrein mede dankzij de verrekijker en de fotografie. De *'Peterson'* een handzame vogelgids doet zijn intrede. In onze boekenkast staan twee kapot gelezen *Petersons* van schrijver en vogelaar R.T. Peterson. Met plakband houden we de boeken (15e en 18e druk) een beetje bij elkaar.

In de 8e druk uit 1964 staan nog volop foto's van eieren. In latere herziene drukken verdwijnen geschilderde eieren uit veldgidsen om vooral het verzamelen tegen te gaan.

Een nadeel van *Petersons* veldgidsen is het feit dat vogelafbeeldingen en uitgebreide omschrijvingen niet naast elkaar staan. Het heen en weer geblader en zoeken in het veld is erg onpraktisch.

Maar het is juist wel weer handig en praktisch dat alle Engelse, Franse en Duitse vogelnamen naast de Nederlandse namen staan. Zeker als je veel in Europa op reis bent en één van de vele vogelsoorten of dwaalgasten opzoekt. Of als je in een vogelhut in gesprek bent met een Duitse of Franse vogelaar over welke vogel er in de verte vliegt.

Petersons erfenis leeft op verschillende wijzen voort. In mijn boekenkasten. Op vogelexcursies en -werkgroepavonden. In Jamestown, New York waar sinds 1984 *The Roger Tory Peterson Institute* (RTPI) staat. Via een Roger Tory Peterson medaille die *The Harvard Museum of Natural History* in 1997 uitdeelt. En alsof dat nog niet genoeg is steekt de *American Birding Association* sinds 2000 vogelaars en/of onderzoekers de loftrampet met *The Roger Tory Peterson Award for Promoting the Cause of Birding*.

David Allen Sibley (1961-)

De ontwikkeling van wetenschap en ornithologische kunst komt in een stroomversnelling met David Allen Sibley. Er verschijnen veel veldgidsen. Onderzoekers richten zich op taxonomie, determinatie, verklaringen voor vogel-trek, voedsel en voortplanting. Kunstenaars raken in vervoering door kleuren, vormen, structuur en afmetingen. Ze experimenteren met materialen, papier en het weergeven van vogels. De Sibley met 810 soorten en 6.600 afbeeldingen in potlood en gouacheverf past amper in een doorsnee boekenkast. Bovendien is het boek veel té zwaar en té groot voor veldwerk.

Afronding

Vogels zijn populairder dan ooit in kunst, wetenschap, natuurorganisaties en hobby. PR en commercie peilen behoeftes en reguleren vraag en aanbod. (Kunst)Vogelboeken, -monografieën en veldgidsen zijn niet aan te slepen.

Natuurbeschermingsorganisaties en museumwinkels verkopen kussens met Putters, Mondriaan tassen, prent-briefkaarten, kaarsen en kunstvogel. Ze vormen een belangrijke bron van inkomsten. Neem de IJsvogel. De commerciële en culturele aantrekkingskracht van deze 'Blauwe Schicht' is enorm. Vroeg of laat kom je deze koninklijke vogel tegen. Op logo's van de Nationale Postcodeloterij en Bekenstichting. Routekaarten van Klompenpaden. Een linnen tas van de Vogelbescherming. Bierbrouwers in Banjul (Gambia). Likeurglaasjes. Schilderijen van Erik van Ommen (*De IJsvogels van de Hunze*). Jeroen Bosch (*De Tuin der Lusten*), J.G. Keulemans (*Onze vogels in huis en tuin*) en Aert Schouman (*Een koninklijk paradijs*). In gedichten, sculpturen, ansichtkaarten en röntgenfoto's van Arie van 't Riet (*Kingfisher perched by river*, 47,8 x 39,6 cm).

< Arie van 't Riet:
Kingfisher perched by river

Windveren

Bovengenoemd artikel werd in een korte lezing gepresenteerd na afloop van de Algemene Leden Vergadering op 5 februari j.l. (Red.)

Na afloop van de Algemene Leden Vergadering en korte lezing over Vogels in Natuur en Cultuur op donderdag 5 februari, kwam één van de leden naar me toe met een concrete vraag. Wie was de schrijver en schilder van het boek over de buizerd? De kunstenaar is Erik van Ommen. De titel van het inmiddels uitverkochte boek heet 'Windveren.'

In *Windveren* laat de beeldend kunstenaar en schrijver zien dat er ook in verstedelijkte gebieden van de natuur veel te genieten valt. Tussen snelweg, bebouwing, en spoorlijn ligt in de buurt van Baarn, een groene oase in Engelse landschapsstijl met kasteel Groeneveld.

Windveren schetst op een verrassende wijze de metamorfose van winter naar lente in dit park en de manier waarop de ik-figuur, een buizerd op de komst van de lente, andere vogels, en de bewoners van het kasteel reageert. Omdat er meer dan genoeg muizen zijn gaat de buizerd zich ook voortplanten.

Omdat het boek is uitverkocht kan die meneer van wie ik de naam niet weet het van mij lenen.

Onbekend ? (11)

Tekst & foto's Gerard Plat

In het vroege voorjaar van 2025 hadden we begin maart al een paar warme dagen. Toen ik op 8 maart activiteit van metselbijen zag bij mijn insectenhotel dacht ik, dan zal er ook wel iets te zien zijn bij het insectenhotel op de Renderklippen. Dus ging ik 's middags met mijn kleinkinderen daar kijken. Maar bij het insectenhotel was geen enkele activiteit waar te nemen. Voor de kinderen maakte dat niets uit want die zaten al in de grote Vliegden iets verderop. Mijn kleinzoon riep dat er heel veel dikke, vette vliegen boven in de boom zaten. Dat moest ik natuurlijk zien en ja, boven in de boom zat het vol met grote bromvliegen. Ik had wel eens gelezen dat clustervliegen soms in een beschutting biedende boom dicht op elkaar overwinteren. Dus foto gemaakt en thuis verder uitzoeken. De naam klopte.

Clustervliegen, wat zijn dat eigenlijk? Clustervliegen (*Pollenia rudis*) zijn vrij grote bruinzwarte vliegen uit de familie van de bromvliegen. Als je weet wat hun levenscyclus is, dan is het goed verklaarbaar waarom ze in groten getale in de Grove den zaten. Vermoedelijk hebben ze niet in de boom overwinterd, maar in de schaapskooi en zijn ze door het mooie weer naar buiten gelokt. Hoe verloopt de cyclus van deze vliegen nu precies? Om te beginnen in het najaar. Als het kouder begint te worden zoeken ze in grote aantallen een

overwinteringsplaats. Het liefst in wat hoge gebouwen. Heel vaak ook in schuren en een enkele keer zoals eerder gezegd in bomen. Ze gaan niet in winterslaap, maar wel in een soort rusttoestand die hier veel op lijkt. Wanneer de temperatuur weer oploopt in het voorjaar worden ze wakker en gaan naar buiten waar ze in eerste instantie lekker in de zon gaan opwarmen.

Nu kan de volgende fase van hun cyclus beginnen: eitjes leggen. De vrouwtjes zijn in de vorige zomer al bevrucht. Het leggen van de eitjes gebeurt zorgvuldig. Ze moeten namelijk in de buurt komen van het voedsel voor de larve: de regenworm. Soms leggen ze de eitjes rechtstreeks op de worm, maar meestal in de buurt bij verse pierenhoopjes. Na een paar dagen komen de eitjes uit en gaan de larven op zoek naar een regenworm die ze van binnenuit opeten. Hierna kruipt de made uit de worm en gaat de made in de grond verpoppen. Na korte tijd kruipt de vlieg uit de grond. Deze hele cyclus vindt ongeveer in 3 weken plaats. De vliegen gaan vervolgens de hele zomer op zoek naar nectar of plantensappen en paren ook in die periode. In mooie zomers kunnen ze 3 generaties voortbrengen. In het najaar zoeken ze elkaar weer op en keren terug naar hun vorige overwinteringsplaats.

Het grote sprookjesboek

Ons vierjarige achterbuurjongetje Jesper speelt regelmatig in onze tuin. Het liefst klimt hij in bomen, graaft kuilen, zoekt kriebelbeestjes of speurt naar kikkers, padden en salamanders. Met zijn ouders bezoekt hij een Beukenbeleefdag bij de schitterend gerestaureerde en gemoderniseerde De Watermolen van Rakhorst in Heerde. Met een visnetje haalde hij waterschorpioenen, witte schijfhorens, kikkers en kleine watersalamanders te voorschijn. Bij slecht weer lees ik hem voor uit ons grote sprookjesboek. Hij smult van ‘De prinses en de kikker’ van de gebroeders Grimm.

Een koning heeft twee bijzonder mooie dochters. Het oudste prinsesje is arrogant, verwend, verveeld en egoïstisch. In de mooie paleistuin speelt ze graag met haar gouden bal. Op een dag gaat het mis. De zware bal rolt in de vijver en zinkt. Het meisje huilt en is ontroostbaar. Een kikker hoort haar klaagzang en biedt hulp. Als beloning wil hij vriendschap. Ze belooft dat hij krijgt wat hij wil.

De kikker zoekt, vindt en gooit de gouden bal op de oever. Het dolblijbe prinsesje pakt de bal en rent terug naar het kasteel. ‘Wacht. Wacht. Ik kan niet zo hard rennen’, roept de kikker. Ze verdwijnt uit het zicht. De volgende ochtend staat de kikker bij de poort van het paleis. Klopt aan en eist zijn beloning. Vriendschap. Het prinsesje schrikt en gooit met veel kabaal de deur dicht. De koning komt op het lawaai af en vraagt wat er aan de hand is. De koninklijke moraal van dit verhaal: Belofte maakt schuld. Afspraken nakomen. Doen wat je zegt.

Eind goed al goed. Met het kussen van de kikker verbreekt ze de heksenban en krijgt de prins van haar dromen. Hoe mooi kan het leven van een prinsesje zijn.

Binnenkort gaat Jesper met zijn ouders naar de Kikkerkoning in de Efteling. Ik ben nu al benieuwd naar zijn enthousiaste verhalen.

[Eftepedia.nl/lemma/De Kikkerkoning](https://Eftepedia.nl/lemma/De_Kikkerkoning)

Presentatie rapport Renderklippen 2025

Op 12 maart werden de resultaten gepresenteerd van uitgebreid onderzoek op de Renderklippen in 2025, waar alle werkgroepen aan meewerkten. Dit heeft een schat aan informatie opgeleverd en de resultaten van zoogdieren (met name vleermuizen), planten, vogels, insecten, paddenstoelen, waterdiertjes, amfibieën en reptielen en de geologie van het gebied, werden door leden van de werkgroepen gepresenteerd. Het werd een goed bezochte avond, met interessante informatie.

Dit jaar staat Vosbergen centraal als project van KNNV Epe-Heerde. De resultaten hiervan zullen begin 2027 worden gepresenteerd.

Twee keer moesten de wandelingen wegens weersomstandigheden worden afgelast. Maar dinsdag 3 maart was het zover, de start van het wandelseizoen 2026. En zie daar: dinsdag 3 maart 2026 was het in Nederland uitzonderlijk warm en zonnig voor de tijd van het jaar. Het werd officieel de warmste 3 maart ooit gemeten, sinds het begin van de metingen in 1901.

Wim had bedacht een deel van het Schaverense pad te gaan lopen. We gingen van start aan de Hanendorperweg, even voorbij het voetbalveld van VV Emst. We liepen allereerst door natuurgebied "de Wildlust", dat bestaat uit gemengd bos en schrale graslanden. Vervolgens kwamen we over het landgoed Hanendorp. Het is een particulier landgoed waar veel aandacht is voor cultuurhistorisch herstel. Er is weer bos, heide, hooilanden, een boomgaard en er zijn kikkerpoelen.

Landgoed Hanendorp

Dankzij zorgvuldig natuurbeheer bloeien flora en fauna weer volop, met onder andere orchideeën, amfibieën en broedende Kerkuilen. Dieren als Reeën, Edelherten, Wilde zwijnen en Dassen zijn teruggekeerd.

< Dassenspoor

Sinds kort kun je op het Schaverense pad plaats nemen op een luisterbankje (foto li. onder). Dit luisterbankje vertelt je meer over het landgoed.

De wandelroute liep verder door het beschermde stroomgebied van de Smallert Beek. Daar werd al Bronkruid waargenomen. En bij de Bloemendaalseweg stonden Dotterbloemen in bloei. Met zicht op het dorp Emst liepen we via de Achterenkweg, de Schaverenseweg en de Hogevelweg terug naar het startpunt.

Wandelen met Wim

Wim Oosterloo organiseert maandelijks een wandeling. Elke eerste dinsdag van de maand wordt er een route afgelegd van ongeveer 5 kilometer, telkens in een ander gebied tussen Hattem en Apeldoorn. Zowel KNNV-leden (gratis) als niet-leden (bijdrage € 2,00) kunnen hieraan deelnemen. Opgave deelname, mail naar wim.oosterloo@epe-heerde.knnv.nl
Enkele dagen voor de wandeling ontvangt u per mail de informatie over de vertrekplaats en een korte beschrijving van de wandeling.

Verslag Vogelreis Oder-Warta

De vogelwerkgroep van KNNV Epe-Heerde is in 2025 op excursie geweest in het Nationaal Park Warta in Polen. Ook zijn gebieden in Brandenburg en West-Polen bezocht. Hierbij zijn voornamelijk vogels geobserveerd, maar omdat deelnemers ook andere expertises hadden, is in het verslag ook aandacht besteed aan overige waarnemingen.

Het is een prima verzorgd verslag geworden dat alleszins de moeite waard is om te lezen. Vanaf nu te lezen in onze Kennisbank, via de website van de KNNV-afdeling Epe-Heerde ('kennisbank').

Van de drie eerdere vogelreizen zijn twee reisverslagen samengesteld, die ook gedownload kunnen worden. In de twee reisverslagen (2007 + 2008 en 2016) zijn uitgebreide beschrijvingen van het landschap en waarnemingen opgenomen.

Dit verslag is wat beperkter van omvang, mede om herhalingen te voorkomen.

Een Otter op de wildcamera

Tekst & foto Frans Bosch

Het begon toen Max Messie en ik op 21 juli 2025 in een kano stapten en via de ene wetering naar de andere peddelden. Langs de Terwoldse wetering zagen we op de loopplank onder de Houtweg veel kapotte schelpen liggen. We bedachten direct dat het prooien van een Otter zouden kunnen zijn. Maar was dat zeker? De grote delen van schelpen werden in ObsIdentify herkend als Bolle stroommossel (*Unio tumidus*) en Aziatische korfmossel (*Corbicula fluminea*). De laatste, uiteraard een exoot, komt sinds de jaren '80 in Nederland voor. We bedachten dat een wildcamera uitkomst zou kunnen bieden. Op de loopplank bevestigen we zorgvuldig een camera. Het apparaat moest uiteraard niet in het water kunnen vallen door een passerende otter. Na ruim een week bleken er slechts Bruine ratten voorbij gekomen te zijn.

Een lange tijd gebeurde er niets tot we in februari besloten om het nog eens te proberen. Dit keer stond de camera er slechts drie dagen. Bij het uitlezen van de beelden was er weer een Bruine rat te zien en ook een Bunzing. Daarna volgden twee opnamen van een Otter, waarbij ook eenmaal de camera gepasseerd werd. Die gelukkig goed vast stond. Het lijkt aannemelijk, dat de Otter de schelpdieren achtergelaten heeft. Dat de Bunzing zich ook liet fotograferen, was een mooie bijvangst.

< Bruinrood leliehaantje

Het is weer voorjaar!

Tijd om er weer op uit te trekken. Er worden weer volop activiteiten gepland; kijk hiervoor in de agenda op de website.

Maak ook eens kennis met één van onze werkgroepen en loop eens vrijblijvend mee. Of ga mee met de maandelijkse wandeling. U bent van harte welkom.

Foto's Herwin Looman

Oogvlekkieveheersbeestje >

Natuurvereniging

KNNV

Epe-Heerde

epe-heerde.knnv.nl